

3. *Таболіч, А. У.* Срэбны дождж / А. У. Таболіч. – Мінск : Беларус. кнігазбор, 1999. – 112 с.
4. *Poems on Liberty / Reflections for Belarus / transl. V. Rich.* – Prague : Radio Free Europe / Radio Liberty, 2004. – 312 p.
5. *Rich, V.* Slutskija Tkačykhi – A Translator’s View / V. Rich // *Zapisy* 22. – N. Y., 1996. – P. 45–58.
6. *Сапач, Т.* Няхай не пакіне нас Восень : вершы / Т. Сапач ; пер. В. Рыч. – Мінск : Медысонт, 2008. – 72 с.
7. *Таболіч, А. У.* Ліхтарык глогу : пераклады English – Belarusian / А. У. Таболіч. – Мінск : Беларус. кнігазбор, 2006. – 108 с.
8. *Лангфэла, Г.* Спеў аб Гаяваце : паэма / Г. Лангфэла ; пер. А. Куляшова. – Мінск : Маст. літ., 1994. – 157 с.
9. *Keats, J.* Selected Poems / J. Keats. – London : Penguin Books Ltd, 1996. – 247 p.
10. *Барадулін, Р.* Et Orbi Omīni / І свету ўсяму // Р. Барадулін. – Мінск : Рым.-катал. парафія Св. Сымона і Св. Алены, 2016. – 680 с.
11. *Таболіч, А. У.* Таямніцы мастацкага перакладу / А. У. Таболіч. – Мінск : Беларус. кнігазбор, 2004. – 148 с.

В. У. Фурс (Мінск)

ЛЕКСІЧНЫ СКЛАД СУЧАСНЫХ БЕЛАРУСКІХ БІБЛІЙНЫХ ПЕРАКЛАДАЎ: КРЫНІЦЫ ФАРМІРАВАННЯ

Вывучэнне мовы біблейных перакладаў на пачатку ХХІ ст. з’яўляецца працягам традыцый, закладзеных у беларускай біблеістыцы даследчыкамі перакладаў Ф. Скарыны і В. Цяпінскага, канфесійных твораў часоў Адраджэння і Рэфармацыі. Дыскусіі ў друку, абмеркаванне пытанняў пра творчую свабоду перакладчыка Святога Пісьма, пра магчымасць міжканфесійнага беларускага перакладу сведчаць пра цікавасць грамадства і запатрабаванасць даследаванняў, прысвечаных сучасным беларускім перакладам Бібліі.

У нашым даследаванні мы звярнуліся да 9 перакладаў Евангелля паводле Мацвея на сучасную беларускую мову: Лукі Дзекуця-Малея і Антона Луцкевіча (Лодзь, 1926–1927; Хельсінкі, 1931; Лондан, 1948; Таронта, 1991); Вінцэнта Гадлеўскага (Вільня, 1939); Яна Станкевіча (Нью-Ёрк, 1973); айца Мікалая (Мацукевіча) (Таронта, 1988); Анатоля Клышкі (Мінск, 1989–1992); Біблейскай камісіі Беларускай праваслаўнай царквы (Экзархат) (Мінск, 1991; 2007); Васіля Сёмухі (Мінск, 1995, 2002); Міхася Міцкевіча (Мічыган, ЗША, 1998); Уладзіслава Чарняўскага (Мінск, 1999; 2003). У кожным з перакладаў было даследавана 150 вершаў (3 выбаркі па 50 вершаў) з тэкстаў розных жанрава-стылістычных тыпаў: афарызмаў, наратыўных і аргументатыўных фрагментаў.

Было праведзена сістэматычнае супастаўленне дзевяці перакладаў Евангелля паводле Мацвея на сучасную беларускую мову з грэчаскім рэканструяваным «тэкстам большасці» (II ст.), з лацінскай Вульгатай (405), зацверджанай на Трыдэнцкім саборы 1546 г., з перакладам Я. Вуйка на польскую мову (1599) як самым аўтарытэтным падчас стварэння большасці каталіцкіх перакладаў, з Елісавецінскай (Сінадальнай) Бібліяй (1751) і рускім сінадальным перакладам (1876), які з’яўляецца асноўным перакладам на рускай мове ў XIX–XX ст.

Варыянты разглядаліся на розных моўных узроўнях. Лексічны пласт аказаўся найбольш разнастайным. Гэты ўзровень бліжэй за іншыя звязаны з рэчаіснасцю, з’яўляецца самым рухомым і неаднародным паводле складу, мае здольнасць змяняцца пад уздзеяннем знешніх фактараў, менавіта таму ў ім сустракаецца найбольшая колькасць моўных адрозненняў. Разгледзім асноўныя крыніцы з’яўлення гэтых варыянтаў у мове перакладаў на некаторых прыкладах.

1. Тоесныя варыянты

Самая вялікая колькасць разыходжанняў, адзначаных на лексічным узроўні (65 %), – гэта раўнапраўныя варыянты ў межах сучаснай беларускай літаратурнай мовы, зафіксаваныя ў акадэмічных тлумачальных слоўніках беларускай мовы [1; 2]. Семантычны аб’ём лексем адпавядае першакрыніцы і яны не маюць канфесійнай маркіраванасці.

Пры перакладзе афарызма Мц. 5.4 (*Шчасныя тыя, што плачуць, бо яны суцешацца*)¹ беларускія перакладчыкі па-рознаму перадаюць слова, адпаведнае грэч. *παρακληθήσονται*: *παρακαλέω* перакладаецца як ‘побуждаць, ободрять, вселяць мужество; утешать’ [3, с. 157]. Дзекуць-Малей абірае форму *ўцешацца, уцешыцца* ‘знайсці ў кім-, чым-небудзь для сябе ўцеху, задавальненне; абрадавацца’ [2, т. 2, с. 89]; Гадлеўскі, Станкевіч, а. Мікалай – *будуць пацешаны, пацешыць* ‘суцешыць, заспакоіць’ [Там жа, т. 4, с. 134]; Клышка – *усцешаны будуць, Міцкевіч – усцешацца, усцешыцца* ‘знайсці для сябе задавальненне, уцеху ў кім-, чым-н., узрадавацца’ [Там жа, т. 2, 74]; Экзархат, Сёмуха, Чарняўскі – *суцешацца, суцешыцца* ‘прынесці каму-н. супакаенне, палёгку; заспакоіць’ [Там жа, т. 1, с. 399]. Такім чынам, усе праведзеныя варыянты маюць тоеснае лексічнае значэнне і ў дадзеным фрагменце з’яўляюцца раўнапраўнымі.

Напрыклад, пры перакладзе фрагмента Мц. 13.19 – *да кожнага, хто слухае слова пра Валадарства і не разумее, прыходзіць ліхі* Дзекуць-Малей, Гадлеўскі, Міцкевіч прыводзяць займеннік *ўсякі*, астатнія перакладчыкі – *кожны (кажны)*. Грэч. *παντός* мае значэнні ‘ўсякі, кожны’ (‘всякий, каждый’) [3, с. 162], таму бодва варыянты могуць быць прызнаны раўнаваартаснымі адпаведнікамі.

Іншамоўны ўплыў з’яўляецца даволі значным для беларускіх біблейных перакладаў (асабліваю ролю адыграў пераклад Якуба Вуйка для каталікоў і Сінадальная Біблія для праваслаўных). Гэты ўплыў адбываецца не толькі непасрэдна праз запазычванне лексем, але і на ўзроўні граматыкі, пабудовы словазлучэнняў і сказаў, выбары слоў з сінанімічнага рада.

¹ Тут і далей беларускі тэкст праведзены паводле перакладу У. Чарняўскага (2003).

2. Царкоўнаславянскія

Царкоўнаславянскія ўплыў адзначаецца ў тых выпадках, калі выбар лексем з шэрагу падобных абумоўлены яе падабенствам да царкоўнаславянскага адпаведніка.

Варыянты *праведных* і *неправедных* (Экзархат, Сёмуха) з'явіліся пад уплывам цсл. **п^равѣднѣмъ, неп^равѣднѣмъ**, паколькі ў астатніх беларускіх перакладах прыводзяцца адпаведна прыметнікі *справядлівых* і *несправядлівых* (Мц. 5.45 – *і пасылае дождж на праведных і няправедных*). Словаформа *чуеш* ('бачыш, заўважаеш') у Станкевіча і а. Мікалая надзвычай блізкая да цсл. **ч^уеши** (Мц. 7.3 – *а бервяна ў воку сваім ня чуеш*). Слова *дасца* (Экзархат, Сёмуха), не ўласцівае для сучаснай беларускай мовы, можна патлумачыць уплывам цсл. **д^астѣся** (Мц. 7.7 – *прасіце, і дасца вам*). Паказальна, што ў перавыданні Экзархата ў 2007 г. *дасца* ўжо зменена на нарматыўную для беларускай мовы форму *дадзена будзе*.

Экзархат ужывае царкоўнаславянскізм *Іісус* (Мц. 2.1; 14.22; 14.25; 14.27; 14.29; 14.31), што звязана з канфесійнай прыналежнасцю перакладчыка.

Міцкевіч утварае кальку *блудадзеянні* паводле словаўтваральнай мадэлі цсл. **любодѣаніа** (Мц. 15.19; 19.9).

3. Паланізмы

Паланізмы сустракаюцца толькі ў каталіцкіх перакладах, найперш у В. Гадлеўскага. Уплыў польскага тэксту вызначаецца ў выпадках, калі пераклады маюць супадзенне з перакладам Я. Вуйка, якое адсутнічае ў грэчаскім тэксце і ва ўсіх іншых беларускіх перакладах.

Гадлеўскі і Чарняўскі ўжываюць лексему *згінуў* з дыярэзай, якая, хутчэй за ўсё, з'явілася пад уплывам польскага перакладу (*zginął* у Вуйка) (Мц. 5.29 – *бо лети для цябе, каб згінуў адзін з тваіх членаў*), Чарняўскі ўжывае слова *горшыць* (*gorszy* ў Вуйка) (Мц. 5.29 – *бо калі тваё правае вока горшыць цябе*). Уплывам польскага *rokój szyniocy* можна патлумачыць словазлучэнне *чынячыя супакой* у перакладах Гадлеўскага (*багаслаўлены супакой чынячыя*), Станкевіча і айца Мікалая (*шчаслівыя чынячыя супакой*) (Мц. 5.9).

Гадлеўскі ўслед за Вуйкам абірае форму *міласэрдзе атрымаюць* (параўн. з *miłoserdzia dostąpią*) (Мц. 5.7 – *багаслаўлены міласэрныя, бо яны міласэрдзе атрымаюць*), у Чарняўскага прыводзіцца вельмі падобная форма, якая адрозніваецца парадкам слоў: *атрымаюць міласэрнасць*.

Гадлеўскі і Чарняўскі ўжываюць прыметнік *цэзарава*, Станкевіч – *цэсарава* (Мц. 22.21 – *тое, што цэзара, аддайце цэзару*). Гэтыя выпадкі можна лічыць наследаваннем заходняй (рымскай) традыцыі, пар. польскае *cesarski*. Іншыя перакладчыкі выбіраюць слова *цараву* (Дзекуць-Малей) ці *кесарава* (праваслаўныя перакладчыкі).

Гадлеўскі і Чарняўскі выкарыстоўваюць слова *згаршэнне* 'спакуса, здрада' [5, вып. 12, с. 153] пад уплывам польскага *zgorszenie* (Мц. 13.41 – *пашле Сын чалавечы сваіх анёлаў і збяруць з каралеўства ягонага ўсе згаршэнні*).

4. Архаізмы

Лексемы кваліфікуюцца як архаічныя ў тым выпадку, калі яны адсутнічаюць у нарматыўных слоўніках беларускай літаратурнай мовы, але зафіксаваныя ў «Гістарычным слоўніку беларускай мовы» [5], слоўніку І. І. Насовіча [6].

Станкевіч ужывае архаізм *адзяржаць* (Мц. 5.7 – *шчасьлівыя міласэрныя, бо яны адзяржаць міласэрдзе*, Мц. 7.8 – *бо кажны просячы адзержуе*): слова *одзерживаць* прыведзена ў Насовіча са значэннем ‘атрымліваць’ (‘получаць’) [Там жа, с. 359]. Слова *воліць* (Мц. 5.45 – *бо Ён воліць сонцу свайму ўсходзіць і над добрымі й над благімі*) у перакладзе Міцкевіча можна кваліфікаваць як архаізм, паколькі яно ўжыта ў Насовіча са значэннем ‘угаворваць, прымушаць перакананнямі’ [Там жа, с. 64].

Станкевіч выкарыстоўвае архаічную форму *бяз сьці* (Мц. 13.57 – *няма прарокі бязь сьці*): дзеяслоў *сьціць* ужыты ў Статуце ВКЛ 1588 г. і перакладаецца на рускую мову словамі ‘чтить, почитать; поклоняться’ [цыт. па: 7, с. 1110].

Станкевіч і а. Мікалай прыводзяць архаізм *вояў* (Мц. 8.9 *Бо я, і людзіна падуладная, і маю пад сабой вояў*), зафіксаваны ў «Гістарычным слоўніку беларускай мовы» [5, вып. 4, с. 121].

5. Дыялектная лексіка

Найбольшая колькасць тэрытарыяльна абмежаванай лексікі сустракаецца ў перакладзе Станкевіча.

Станкевіч прыводзіць дыялектызм *часны* ‘временный’ [7, с. 1284] (Мц. 13.21); слова *сяўба* ў значэнні ‘насенне’ [Там жа, с. 1031] (Мц. 13.37), дыялектызм *ё* [Там жа, с. 348] (Мц. 13.37, 13.38, 13.39 двойчы); *гаспадарства* ‘государство, держава’ [Там жа, с. 204] (Мц. 13.38, 13.41, 13.43, 13.44, 13.45, 13.47); *людзіна* (‘чалавек’) [Там жа, с. 654] (Мц. 15.18, 15.20 – двойчы); *падумкі* ‘помыслы, мысли’ [Там жа, с. 809], *забіўствы* ‘убийство’ [Там жа, с. 394], *блявузганьні* ‘богохульство’ [Там жа, с. 137] (Мц. 15.19); *цяпло* ў значэнні ‘агонь’ [Там жа, с. 1265] (Мц. 13.40); *расказаў* у значэнні ‘загадаў’ (Мц. 19.7); *длякаецца*: *длякацца* ‘быть где-л. дольше, чем нужно, задерживаться, мешкать’ [Там жа, с. 316].

У Гадлеўскага прадстаўлены такія лексічныя дыялектызмы, як *хваціць* (Мц. 6.34 – *хваціць на кожан дзень свае бяды*) [4, т. 5, с. 298], *галасьба* (Мц. 2.18 – *Голас быў чутны ў Раце, плач і галасьба вялікая*) [7, с. 183].

Станкевіч і а. Мікалай ужываюць дыялектызмы *ейны* (Мц. 7.9 – *калі сын ейны папросе ў яе хлеба*) [Там жа, с. 345], *дзярлівыя* (Мц. 7.15 – *а ўнутры – ваўкі дзярлівыя*) [Там жа, с. 374], дыялектызм *даткнуўся*, вядомы ў паўночна-заходніх беларускіх гаворках [4, т. 2, с. 26] (Мц. 8.3 – *Ісус, выцягнуўшы руку, даткнуўся да Яго*).

6. Актуалізацыя розных значэнняў мнагазначных слоў

Некаторыя лексічныя разыходжанні выкліканы перадачай розных значэнняў мнагазначных слоў, і ў большасці выпадкаў гэта абумоўлена зваротам да розных крыніц перакладу.

Дзекуць-Малей, Станкевіч, а. Мікалай, Экзархат перакладаюць грэч. *ποιμανεῖ* паводле яго першаснага значэння ‘пасвіць, пасвіць авечак’ (‘пасти, пасти овец’) [3, с. 172] (Мц. 2.6 – *бо з цябе выйдзе Правадыр, каторы ўпасе народ Мой Ізраільскі*). Гадлеўскі, Клышка, Міцкевіч, Чарняўскі (як Вульгата (*reget*) і Вуйк (*rzqdzil*)) актывізуюць пераноснае значэнне ‘кіраваць’ (‘руководить’) [Там жа, с. 172]: *бо з цябе выйдзе павадыр, каторы будзе кіраваць народам маім ізраільскім* (Гадлеўскі).

Грэч. υιοῦ (Мц. 5.9) мае значэнні 1. ‘сын’; 2. ‘патомак, нашчадак’ (1. ‘сын’; 2. ‘потомок, наследник’) [5, с. 214]. Клышка актуалізуе для перакладу другое значэнне – *дзецьмі* (*шчаслівыя міратворцы; бо яны будуць названы Божымі дзецьмі*), астатнія перакладчыкі – слова *сынамі*.

Такім чынам, найбольшая колькасць варыянтаў сустракаецца ў перакладах Я. Станкевіча (як вынік вялікай колькасці дыялектызмаў), В. Гадлеўскага (што звязана з часам стварэння тэксту, залежнасцю ад кананічнага польскага перакладу). Найменшая колькасць моўных змен назіраецца ў перакладзе Экзархата, і гэта тлумачыцца арыентацыяй перакладчыцкага калектыву на дакладнае наследаванне першакрыніцам і прызначэнне тэксту для бога-служэбнага ўжытку.

Нягледзячы на тое, што біблейныя пераклады ствараліся на розных этапах фарміравання беларускай мовы і з улікам розных першакрыніц, самая вялікая колькасць лексічных адрозненняў належыць варыянтам, якія з’яўляюцца раўнапраўнымі ў межах сучаснай беларускай літаратурнай мовы, не маюць канфесійнай маркіраванасці і дакладна перадаюць змест перакладаемых слоў. Іншыя лексічныя разыходжанні ў перакладах звязаны з асаблівасцямі развіцця беларускай мовы: значная колькасць дыялектызмаў абумоўлена станаўленнем літаратурнай мовы на базе жывых народных гаворак, існаванне Беларусі на памежжы усходняй і заходняй хрысціянскіх традыцый тлумачыць наяўнасць запазычанняў з польскага і царкоўнаславянскага тэкстаў.

УМОЎНЫЯ СКАРАЧЭННІ

Вуйк (Wujk) – Ewangelia według Św. Mateusza / przekł. pol. W. O. J. Wujka. – 3-e wyd., popr. – Kraków : Wydaw. Apostolstwa Modlitwy, 1962. – 1462 s.

Вульгата – Biblia Sacra Vulgata: editionis Sixti V. et Clementis VIII Pont. Max. Jussu recognita atque edita. – Roma : Typ. S.C. de Propaganda Fide, 1886. – 936 p.

Гадлеўскі – Святая Эвангелія Езуса Хрыста паводле Матэуша: чатыры Эвангеліі / пер. кс. В. Гадлеўскі, Магістар Тэалогіі. – Гродна : Гродзен. Рым. Катал. Дыяцэзія, 1998. – 120 с.

Грэчаскі – Το Κατά Ματθαῖον Αἰγιον Ευαγγέλιον / Евангелие Господа нашего Иисуса Христа : на чатырэх яз.: элін., славян., рос. и белорус. : с параллельными местами / Белорус. Православ. Церковь Моск. Патриархата, Белорус. Библ. Комис. – Минск : Белорус. Экзархат, 1991. – 235 с.

Дзекуць-Малей – Паводле Мацьвея Сьвятое Эвангельле / Новы Запавет Госпада нашага Ісуса Хрыста. – Лондан : Брыт. і замеж. бібл. т-ва, 1948. – 93 с.

Клышка – Паводле Мацьвея Сьвятое Дабравесце / Новы Запавет Госпада нашага Ісуса Хрыста / пер. А. Клышкі // Спадчына. – 1989. – № 2. – С. 46–51; 1990. – № 1. – С. 46–51; 1990. – № 2. – С. 40–58; 1990. – № 3. – С. 54–61.

а. Мікалай – Сьвятое Эвангельле паводле Мацея. Напрастолянае сьвятое Эвангельле / Новы Запавет Госпада і Збаўцы нашага Ісуса Хрыста / уклад. архіепіскап Мікалай, першы герарх Беларус. Православ. Церкви. – Таронта : [б.в.], 1988. – 316 с.

Міцкевіч – Эвангельле паводле Мацьвея / Мацьвея і Марка евангеліе / пер. М. М. Міцкевіча ; рэд. М. Прускага. – Michigan : Grand Rapids, 1998. – 121 с.

Сёмуха – Паводле Мацьвея Сьвятое Дабравесце / Новы Запавет і Псалтыр / пер. В. Сёмухі. – Мінск : Бацькаўшчына, 1995. – 499 с.

Станкевіч – Эвангелія паводле сьвятога Мацьвея. Сьвятая Бібля : кн. сьвятога пісьма Старога й Новага закону : з мовы габрэйскае а грэцкае. – Нью Ёрк : [б.в.], 1973. – 840, 260 с.

Царкоўнаславянскі – От Матфея Сьвятое Благовествование // Евангелие Господа нашего Иисуса Христа: на четырёх яз.: эллин., славян., рос. и белорус. : с параллельными местами / Беларус. Православ. Церковь Моск. Патриархата, Беларус. Библи. Комис. – Минск : Беларус. Экзархат, 1991. – 235 с.

Чарняўскі – Эвангелле паводле Мацьвея / Новы Запавет / пер. на беларус. мову У. Чарняўскага ; навук. рэд. Ж. Некрашэвіч-Кароткая ; літ. апрац. тэксту А. Бокуна. – Мінск : Бібл. т-ва ў Рэсп. Беларусь, 2003. – 304 с.

Экзархат – Сьвятое Дабравесце паводле Матфея / Евангелие Господа нашего Иисуса Христа : на четырёх яз. : эллин., славян., рос. и белорус. : с параллельными местами / Беларус. Православ. Церковь Моск. Патриархата, Беларус. Библи. Комис. – Минск : Беларус. Экзархат, 1991. – 235 с.

ЛІТАРАТУРА

1. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : больш за 65 000 слоў / І. М. Бунчук [і інш.] ; АН Беларусі, Ін-т мовазнаўства ; пад рэд.: М. Р. Суднік, М. Н. Крыўко. – Мінск : Беларус. энцыкл., 1996. – 784 с.
2. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / Акад. навук БССР, Ін-т мовазнаўства ; пад агул. рэд. К. К. Атраховіча. – Мінск : Беларус. сав. энцыкл., 1977–1984. – 5 т.
3. Греческо-русский словарь Нового Завета : пер. «Краткого греческо-английского словаря Нового Завета» Б. М. Ньюмана / рус. пер. и ред. В. Н. Кузнецовой. – М. : Рос. библи. об-во, 1997. – 238 с.

4. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча : у 5 т. / уклад.: Ю. Ф. Мацкевіч [і інш.]; рэд. Ю. Ф. Мацкевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979–1986. – 5 т.
5. Гістарычны слоўнік беларускай мовы / Акад. навук БССР, Ін-т мовазнаўства ; пад рэд. А. М. Булыкі. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982–2017. – 37 вып.
6. *Насовіч, І. І.* Слоўнік беларускай мовы / І. І. Насовіч. – Мінск : Беларус. сав. энцыкл., 1983. – 778 с.
7. *Станкевіч, Я.* Белорусско-русский (великолитовско-русский) словарь / Я. Станкевіч. – N. Y. : Lew Sapiega Greatlitvan, 1990. – 1305 с.

БЕЛАРУСКАЯ КУЛЬТУРА Ў КАНТЭКСЦЕ СУСВЕТНАГА ГУМАНІТАРНАГА ПРАЦЭСУ

Н. Г. Апанасовіч (Полацк)

ПОЛІКУЛЬТУРНАЯ ПРАСТОРА Ў РАМАНЕ В. АДАМЧЫКА «ЧУЖАЯ БАЦЬКАЎШЧЫНА»

Сярод шэрагу закранутых праяў заходнебеларускай рэчаіснасці ў рамане «Чужая бацькаўшчына» ў поле зроку В. Адамчыка патрапіла пытанне шматнацыянальнага складу насельніцтва і звязаныя з гэтым міжнацыянальныя ўзаемадачынненні і полікультурная сітуацыя на «ўсходніх крэсах». Дадзены ракурс не з'яўляецца цэнтральным у рамане, тым не менш добра заўважная цікавасць аўтара да гэтага аспекту жыцця.

В. Адамчык паказвае практычна ўвесь склад насельніцтва Заходняй Беларусі, прадстаўлены не толькі палякамі і беларусамі, але і тымі нацыянальнымі меншасцямі, якія стала пражывалі або ў той ці іншы момант з розных прычын мелі дачыненне да гэтых зямель. Таму сярод персанажаў рамана будуць не толькі беларусы і палякі, але і прадстаўнікі яўрэйскага насельніцтва. Узгадваюцца ў апаведзе пра святкаванне калядаў і «рускія» – праваслаўныя жыхары вёскі, якія павінны былі прытрымлівацца посту, калі для каталікоў ужо надышоў час каляднага мясаеду [1, с. 294]. Сустрэнуцца на старонках рамана і татары (штатныя грузчыкі дварчанскай станцыі браты Кулеміны), і прадстаўнікі іншых народаў.

Акрамя «ўсходніх крэсаў» у рамане будзе ўзгадана і далёкая башкірская зямля (г. Бугуруслан), куды ў эвакуацыю адпраўляліся беларусы ў пошуках паратунку ў час ліхалецця Першай сусветнай вайны. Пісьменнік